

Васіль СТАРЫЧОНАК

ТЭСТАВАННЕ ЯК ФОРМА ПРАВЕРКІ І КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

У апошнія гады ў многіх школах і ВНУ ў якасці формы кантролю на падагульняльных занятках, заліках і экзаменах сталі актыўна выкарыстоўвацца тэсты.

Слова *тэст* з'яўляецца запазычаннем з англійскай мовы (*test*), дзе яно ўжываецца ў значэнні 'выпрабаванне, даследаванне, праверка'. Звычайна тэсты ўяўляюць з сябе стандартныя пытанні і заданні, па выніках якіх можна меркаваць пра тэарэтычныя веды, практычныя навыкі і ўменні тых, хто падвяргаецца тэсціраванню. У адрозненне ад традыцыйных практыкаванняў і заданняў, тэсты прадугледжваюць некалькі мяркуемых адказаў, толькі адзін з якіх (радзей — некалькі) з'яўляецца правільным. Тэсціруемыя, такім чынам, павінны прагледзець усе варыянты адказаў (а гэта намнога складаней, чым адказаць на адно канкрэтнае пытанне) і выбраць з іх правільны адказ. Структурнымі элементамі тэстаў з'яўляюцца правільныя адказы (звычайна яны змяшчаюцца ў канцы раздзела ці кнігі), а таксама крытэрыі выстаўлення адзнакі і пэўныя рэкамендацыі.

Тэст як метада праверкі і кантролю ведаў стаў альтэрнатывай традыцыйнай, часам даволі суб'ектыўнай праверкі ведаў шляхам вуснага апытвання навучэнцаў непасрэдна экзаменатарам. Галоўная перавага тэста над іншымі формамі кантролю — хуткае, па магчымасці поўнае, масавае вызначэнне актуальнага ўзроўню ведаў і навыкаў навучэнцаў, правільнасці выканання імі заданняў і аб'ектыўнасць пры выстаўленні адзнакі. Нельга пакідаць па-за ўвагай і тое, што такая форма работы павышае цікаўнасць да вывучэння мовы і літаратуры (яна істотна адрозніваецца ад прывычных метадаў навучання) і, адсюль, — спрыяе імкненню да ведаў, разуменню неабходнасці авалодання ўсімі пытаннямі курса.

Па характары тэсты могуць быць самымі рознымі: трэніровачнымі, кантрольнымі, самакантрольнымі, папераджальнымі, апытальнымі і інш. Пры іх складанні звычайна ўлічваюцца праграмы па мове і літаратуры для сярэдніх агульнаадукацыйных школ і для паступаючых у вышэйшыя навучальныя ўстановы, а таксама тыповыя памылкі, выяўленыя ў адказах абітурыентаў і школьнікаў. Ступень іх складанасці можа павялічвацца ад тэмы да тэмы. У залежнасці ад канкрэтнай сітуацыі працэс тэсціравання можа быць падзелены на этапы ці самі тэсты выкарыстоўвацца выбарачна.

Сфера ўжывання тэстаў даволі шырокая, Часцей жа за ўсё яны выкарыстоўваюцца прафесіяналамі (настаўнікамі, метадыстамі, бацькамі) у якасці сродку кантролю, а таксама школьнікамі, абітурыентамі ў якасці своеасаблівага разумовага трэнажу. Тэсты дапамагаюць праверыць веды, выпрацаваць практычныя навыкі і ўменні, паўтарыць і сістэматызаваць школьны курс і інш. Тым, хто будзе праводзіць тэставанне самастойна, хачелася б выказаць некалькі парад:

1. Перад тэставаннем паўтарыце матэрыялы адпаведных раздзелаў падручніка.

2. Паспрабуйце на ўсе пытанні адказаць самастойна. Не ведаючы адказу, не спяшайцеся разгортваць старонкі з адказамі, падумайце.

3. Калі адказ аказаўся няправільным, не трэба хвалявацца і нервавацца. Звярніцеся да падручніка, паўтарыце матэрыялы па тэме, а пасля зноў прыступіце да выканання таго ж тэсту.

4. Уважліва чытайце варыянты адказаў, бо там можа быць змешчана цікавая для вас інфармацыя.

У гэтым і наступных нумарах часопіса будуць змешчаны тэсты па беларускай мове і літаратуры. Матэрыялы ў іх будуць аб'ядноўвацца па тэматычным прынцыпе: па мове — у адпаведнасці з раздзеламі мовазнаўства (фанетыка, склад слова, словаўтварэнне, марфалогія, сінтаксіс, культура маўлення і інш.), па літаратуры — па жыццёвых і творчых шляхах пісьменнікаў, змесце твораў мастацкай літаратуры, іх тэматычнай і сюжэтнай накіраванасці, па дзеючых асобах і героях твораў, літаратуразнаўчых тэрмінах і мн. інш. Тэсты могуць выкарыстоўвацца непасрэдна на ўроках (як з прымяненнем камп'ютэра, так і без яго), а таксама пры самастойнай падрыхтоўцы да заняткаў, залікаў, экзаменаў. Крытэрыі адзнакі тэстаў прыводзяцца разам з адказамі (у канцы артыкула).

ФАНЕТЫКА.

1. Знайдзіце няправільнае сцвярджэнне:

- а) беларускі алфавіт налічвае 32 літары;
- б) дзесяць літар служаць для абазначэння пяці галосных гукаў;
- в) адзін гук можа абазначацца рознымі літарамі;
- г) гук *р* у беларускай мове вымаўляецца толькі цвёрда.

2. Знайдзіце словы, у якіх колькасць гукаў і літар супадае:

- а) ілюзія; б) іхні; в) імшара; г) іншы; д) іскра; е) ягады; ё) ясень; ж) яліна; з) явар; і) яны.

3. Назавіце правільны адказ:

Паводле цвёрдасці і мяккасці зычных гукі падзяляюцца на

- а) цвёрдыя і мяккія;
- б) цвёрдыя, мяккія і зацвярдзелыя;
- в) толькі мяккія, мяккія, цвёрдыя, зацвярдзелыя.

4. Знайдзіце няправільнае сцвярджэнне:

Галосныя ё, ё, ю, я абазначаюць два гукі

- а) у пачатку слова;
- б) у канцы слова;
- в) пасля галоснай літары ў сярэдзіне ці на канцы слова;
- г) пасля раздзяляльнага знака і апострафа;
- д) пасля зычнага ў.

5. Знайдзіце словы, напісанне якіх супадае з іх вымаўленнем:

- а) грыб; б) стог; в) грыбнік; г) ложка; д) дзед; е) агляд; ё) смех; ж) носьбіт; з) песня; і) дыктант.

6. Назавіце групу слоў, дзе ў кожным слове ёсць хоць адзін няпарны зычны (па цвёрдасці – мяккасці ці звонкасці-глухасці):

- а) кніга, свет, субота, эскіз, сад;
- б) важак, дождж, буквар, рытм, боршч;
- в) бацька, сваяк, куст, шкляр, восень.

7. Вызначце колькасць гукаў і літар у наступных словах. Выбрыце правільны адказ.

- 7.1. Ясень а) 5 літар, 5 гукаў;
 б) 5 літар, 4 гукі.
- 7.2. Ісціна а) 6 літар, 6 гукаў
 б) 6 літар, 7 гукаў.
- 7.3. Едкі а) 4 літары, 5 гукаў;
 б) 4 літары, 4 гукі.
- 7.4. Разведчык а) 9 літар, 8 гукаў;
 б) 9 літар, 9 гукаў.
- 7.5. Патэльня а) 8 літар, 8 гукаў;
 б) 8 літар, 7 гукаў.

8. Знайдзіце “пятае” лішняе:

- 8.1. а) сціслы; б) снежны; в) змена; г) знявага; д) скіба;
- 8.2. а) лётчык; б) сшыць; в) кніжка; г) перакладчык; д) сшытак;
- 8.3. а) лядоўня; б) вішня; в) лісяня; г) лінія; д) песня;
- 8.4. а) вясна; б) Пятрусь; в) смятана; г) бядак; д) вязка;

8.5. а) цень; б) ціна; в) цар; г) цемра; д) цешча.

9. Назавіце няправільнае сцвярджэнне:

У фанетычнай транскрыпцыі

а) кожны гук абазначаецца асобным знакам;

б) не ўжываюцца вялікія літары і знакі прыпынку (акрамя пыталніка і клічніка);

в) выкарыстоўваюцца ўсе літары беларускага алфавіта;

г) тэкст заключаецца ў квадратныя дужкі з абавязковым абазначэннем націску.

10. Які варыянт фанетычнай транскрыпцыі правільны?

10.1. Іней а) [i'н'эй]; б) [i'н'эй]; в) [i'н'эj];

10.2. Аб суседцы а) [абсус'э'цы]; б) [апсус'э'цы]; в) [апсус'э'тцы];

10.3. Рэзчык а) [рэ'шчык]; б) [р'э'зчык]; в) [рэ'счык];

10.4. Злегчы а) [з'л'э'гчы]; б) [зл'э'хчы]; в) [з'л'э'хчы];

10.5. Падскубці а) [патскупц'і']; б) [падскубц'і']; в) [падскупц'і'].

11. Якія прыкметы адпавядаюць наступным гукам?

11.1. — [м]

а) зычны, звонкі, мяккі, губна-губны, змычны, санорны;

б) зычны, звонкі, цвёрды, губна-губны, змычна-праходны, санорны;

в) зычны, звонкі, мяккі, губна-зубны, змычна-праходны, санорны.

11.2. — [і]

а) галосны, пярэдні рад, верхні пад'ём, нелабіялізаваны;

б) галосны, сярэдні рад, верхні пад'ём, нелабіялізаваны;

в) галосны, пярэдні рад, ніжні пад'ём, нелабіялізаваны.

11.3. — [j]

а) зычны, звонкі, мяккі, сярэднеязычны, змычна-шчылінны, санорны;

б) зычны, звонкі, заўсёды мяккі, сярэднеязычны, шчылінны, санорны;

в) зычны, звонкі, заўсёды мяккі, пярэднеязычны, шчылінны, санорны.

11.4. — [а]

а) галосны, сярэдні рад, ніжні пад'ём, нелабіялізаваны;

б) галосны, пярэдні рад, ніжні пад'ём, лабіялізаваны;

в) галосны, сярэдні рад, сярэдні пад'ём, нелабіялізаваны.

11.5. — [р]

а) зычны, звонкі, цвёрды, пярэднеязычны, змычны, санорны;

б) зычны, звонкі, цвёрды, пярэднеязычны, змычна-праходны;

в) зычны, звонкі, зацвярдзелы, пярэднеязычны, змычна-праходны, санорны.

12. Для прыведзеных пар слоў выберыце правільны варыянт суадносінаў паміж выдзеленымі літарамі і гукамі:

- а) розныя літары абазначаюць адзін і той жа гук;
- б) адной і той жа літарай абазначаюцца розныя гукі.

12.1. Весці — везці, лёс — лось, род — рот, мог — мох, сом — сёмы.

12.2. Ягады — ягадка, пыльны — пільны, ножка — нажы, грыб — грыбы, малы — мілы.

13. Якія фанетычныя працэсы адбываюцца ў наступных словах?

- а) азванчэнне глухога; б) аглушэнне звонкага; в) змякчэнне цвёрдага;
- г) аглушэнне і змякчэнне адначасова.

13.1. Загадка, дарожка, возчык, рэзкі, адказы.

13.2. Касьба, просьба, жаніцьба, малацьба, барацьба.

13.3. Песня, змена, смеласц, цвёрды, лазня.

13.4. Снег, след, сцяг, злёгку, услед.

14. Назавіце групу слоў з фанетычным падаўжэннем:

- а) рассыпаць, аббіць, раззлаваны, бяззубы, гадзіннік;
- б) калоссе, ралля, пытанне, збожжа, смецце;
- в) стагоддзе, прыбярэжжа, бязлесесе, суквецце, палонны.

15. Які з варыянтаў падзелу слоў на складy з'яўляецца правільным?

15.1. Дошка а) дош-ка; б) до-шка;

15.2. Лесвіца а) ле-сві-ца; б) лес-ві-ца;

15.3. Сцяжынка а) сця-жын-ка; б) сця- жы-нка;

15.4. Падкрэсліць а) пад-крэ-сліць; б) пад-крэс-ліць;

15.5. Апаясацца а) а-пая-сац-ца; б) а-па-я-са-цца.

СКЛАД СЛОВА І СЛОВАЎТВАРЭННЕ

1. Якая частка слова выражае граматычнае значэнне? Знайдзіце няправільны адказ.

- а) канчатак;
- б) корань;
- в) суфікс;
- г) прыстаўка.

2. Цімогуць граматычныя значэнні выражацца пры дапамозе націску:

- а) могуць;
- б) не?

3. Ці можа канчатак знаходзіцца ў сярэдзіне слова:

- а) можа;
- б) не?

4. Ці могуць словы ўтварацца з дапамогай канчатка:

- а) могуць;
- б) не?

5. Знайдзіце правільны адказ.

Канчатак назоўніка абазначае

- а) лік і род;
- б) лік і асобу;
- в) лік і склон.

6. Якая часціна мовы не мае канчатка:

- а) лічэбнік;
- б) займеннік;
- в) прыслоўе?

7. Якія словы называюцца аднакарэннымі:

- а) словы з аднолькавым па графічным і фанетычным афармленні коранем;
- б) словы, падобныя па гучанні;
- в) словы з адным і тым жа коранем, які ў залежнасці ад фанетычных умоў і гістарычнага развіцця можа выступаць у розных літарных і гукавых варыянтах.?

8. У якой групе ўсе словы аднакарэнныя:

- а) гара, горка, горны, гораўтварэнне, прыгорак;
- б) нос, пераносіца, насавы, паднос, носчык;
- в) касіць, каса, касьба, касір, кассы?

9. У якой групе прыведзены формы аднаго і таго ж слова:

- а) пісаць, напісаць, перапісаць, напісаны, пісьмо;
- б) новы, навейшы, новенькі, наўюткі, навіны;
- в) чытаць, прачытаць, прачытаны, прачытаў бы, чытаючы?

10. Назавіце групу, дзе літара -а ва ўсіх словах з'яўляецца канчаткам:

- а) варта, пашана, туляга, сведка, надзённа;
- б) горка, рана, справа, кава, марудна;
- в) шыба, ватага, маруда, сведка, ваяка.

11. Назавіце групу, дзе марфемны аналіз усіх слоў (разбор па саставу) зроблены правільна:

- а) на-вы-крэсл-іва-ць, раз-мін-ірав-а-ць, на-сміх-ај-у-ся, не-пад-улад-н-а;
- б) раз-багац-е-ў□, ад-быў-шы, пад-вод-нік, рас-каж-ы-це, да-бір-а-л-і-ся;
- в) пры-піс-а-ць□, вы-куп-і-л-і, па-гадзін-н-а, нос-ячы, аб-лі-л-і-ся.

12. У якой групе няправільна вызначаны суфіксы:

- а) бярэз-нік, малін-нік, садоў-нік, будаў-нік;
- б) бата-нік, злос-нік, язве-нік, акадэ-мік;
- в) палкоў-нік, кіраў-нік, ель-нік, бабоў-нік?

13. Назавіце групу назоўнікаў, утвораную суфіксальна-прэфіксальным спосабам:

- а) размеркавальнік, аглядальнік, завочнік, назіральнік;
- б) падаконнік, падасінавік, узгорак, напарнік;
- в) надомнік, адступнік, безбілетнік, дашкольнік.
- г) падлетак, застрэшак, напамінак, зацішак, адпачынак?

14. Назавіце групу слоў, утвораную суфіксальным спосабам:

- а) казачна, дачыста, знаходка, пясчынка, трохтонка;
- б) вучань, шэрань, чырвань, цемень, удалячынь;
- в) адступленне, даручэнне, кустоўе, бязлесе, калоссе;
- г) настаўніца, сучасніца, заступніца, нявольніца, збіральніца.

15. Назавіце групу слоў, прааналізаваных з пункту гледжання словаўтваральнага (а не марфемнага) разбору.

- а) гера-ізм, беларус-к-а, лян-ів-ы, бясконц-а, не-шматлікі.
- б) бел-а-рус-к-а, ня-смел-ы, бяс-конц-а, не-шмат-лік-і.

АДКАЗЫ

За кожны правільны адказ налічваецца адзін бал, за няправільны — балаў не налічваецца. Максімальная колькасць балаў — 15 (адпаведна па фанетыцы, складзе слова і словаўтварэнні). Выніковая адзнака за выкананне тэст прыводзіцца ў наступнай табліцы (яна можа ўдакладняцца ў залежнасці ад узросту школьнікаў, спецыфікі навучання мове — звычайны клас, клас з паглыбленым вывучэннем мовы, педагагічны клас і інш.):

Менш 9 балаў	Тэма не засвоена (“2”). Неабходна тэрмінова звярнуцца да спецыяліста ці рэпетытара, які, высветліўшы спецыфіку памылак, зможа падабраць эфектыўныя метады
-----------------	---

работы над іх выпраўленнем.

Ад 10 да 12 балаў Тэма засвона здавальняюча (“3”). Неабходна звярнуцца да падручнікаў і хаця б на працягу месяца (самастойна ці з рэпетытарам) трэніравацца ў выкананні заданняў.

Ад 13 да 14 балаў Тэма ў асноўным засвоена (“4”). Паўтарыце правілы, на якія здапушчаны памылкі і зноў выканайце заданні.

15 балаў Вас можна павіншаваць! Вы выдатна засвоілі матэрыялы па фанетыцы, складзе слова і словаўтварэнні.

ФАНЕТЫКА: 1. — б; 2. — в, і; 3. — в; 4. — б; 5. — в, і; 6. — б; 7.1. — а; 7.2. — б; 7.3. — а; 7.4. — а; 7.5. — б; 8.1. — д; 8.2. — в; 8.3. — г; 8.4. — д; 8.5. — в; 9. — в; 10.1. — а; 10.2. — б; 10.3. — а; 10.4. — в; 10.5. — а; 11.1. — б; 11.2. — а; 11.3. — б; 11.4. — а; 11.5. — в; 12.1. — а; 12.2. — б; 13.1. — б; 13.2. — а; 13.3. — в; 13.4. — г; 14 — б; 15.1. — б; 15.2. — а; 15.3. — а; 15.4. — б.

СКЛАД СЛОВА І СЛОВАЎТВАРЭННЕ: 1. — б; 2. — а; 3. — а; 4. — а; 5. — в; 6. — в; 7. — в; 8. — а; 9. — в; 10. — в; 11. — а; 12. — б; 13. — б; 14. — г; 15. — а.